

QOBILIYATLAR, TALANT VA ULARNING TABIIY SHARTLARI

Yusupov Shohruh Mahmud o'g'li

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Jismoniy madaniyat fakulteti

Jismoniy madaniyat yo'nalishi talabasi

egamovmirjalol202@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17785341>

Annotatsiya: Maqolada insonning qobiliyatlari va talantlari tushunchalari, ularning rivojlanish mexanizmlari, tabiiy va ijtimoiy shartlari ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Shuningdek, genetik, fiziologik, psixologik va ijtimoiy omillar qobiliyat va talantning shakllanishidagi o'rni, shaxsiy va pedagogik nuqtai nazardan yoritiladi.

Kalit so'zlar: qobiliyat, talant, tabiiy shartlar, genetik omillar, psixologik rivojlanish, ijtimoiy muhit.

Kirish

Insonning shaxsiy va professional rivojlanishida qobiliyat va talant asosiy poydevor hisoblanadi. Qobiliyatlar — bu shaxsning ma'lum faoliyat turlarini muvaffaqiyatli amalga oshirishga qodirliklari, talant esa ularning yuqori darajadagi, noyob va ijodiy namoyon bo'lishi sifatida tavsiflanadi (Gagne, 2004). Qobiliyat va talantning rivojlanishi faqat ta'lim yoki mashq bilan bog'liq bo'lib qolmay, balki insonning tabiiy biologik, genetik va psixologik xususiyatlari bilan uzviy bog'liqdir.

Qobiliyatlar turli jihatdan tasniflanadi:

- **Intellectual qobiliyatlar** — fikrlash, mantiqiy tahlil, xotira va tafakkurga bog'liq.
- **Ijodiy qobiliyatlar** — yangi g'oyalar yaratish, masalalarni noodatiy usulda hal qilish.
- **Amaliy qobiliyatlar** — texnik, mexanik yoki hunarmandchilik sohalarida yuqori natijaga erishish.
- **Ijtimoiy qobiliyatlar** — kommunikatsiya, liderlik va guruh ichidagi munosabatlar bilan bog'liq.

Qobiliyatlarning har biri shaxsning genetik bazasi, nerv tizimi faoliyati, shuningdek, ijtimoiy muhit bilan shakllanadi.

Talant — bu qobiliyatlarning eng yuqori, ko'pincha noyob namoyon bo'lishi. Talantli shaxs:

- murakkab va original yechimlarni tez ishlab chiqaradi,
- yangi g'oyalarni amaliyotga joriy eta oladi,
- ijtimoiy va shaxsiy muhitda o'ziga xos yuqori natijalar ko'rsatadi (Renzulli, 2005).

Talant qobiliyatning tabiiy, genetik, fiziologik va psixologik shartlar bilan uyg'unlashgan holatidir. U tez-tez ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va mahoratli o'qitish bilan mustahkamlanadi.

Qobiliyat va talantning tabiiy shartlari

4.1. Genetik va fiziologik omillar

Qobiliyat va talantning shakllanishi genetik kod va nerv tizimi faoliyati bilan bog'liq. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki:

- IQ va kognitiv qobiliyatlarning qismi genetik omillarga bog'liq (Plomin et al., 2016).
- Neyrofiziologik xususiyatlar, masalan, miyadagi sinaptik bog'lanishlar soni va miya po'stlog'ining rivojlanishi, ijodiy va amaliy qobiliyatlarni ta'minlaydi.

4.2. Psixologik omillar

Shaxsning ichki motivatsiyasi, e'tibor qobiliyati, qiziqish va mustaqillik qobiliyatlarning rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Psixologik tayyorgarlik:

- o'z-o'zini anglash va baholash,
- muvaffaqiyat va qiyinchiliklarga moslashish,
- ijodiy tafakkur va xotira rivojiga xizmat qiladi.

4.3. Ijtimoiy va pedagogik shartlar

Ijtimoiy muhit va pedagogik qo'llab-quvvatlash qobiliyat va talantning namoyon bo'lishida muhim rol o'ynaydi:

- ota-onaning rag'batlantirishi va qo'llab-quvvatlashi,
- malakali o'qituvchilar va mentorlarning roli,
- yaratuvchan muhit va resurslarning mavjudligi.

Ijtimoiy sharoitlar talantning rivojlanishi va maksimal darajada yuzaga chiqishi uchun zarur shartlarni yaratadi.

Qobiliyat va talantni rivojlantirishda quyidagi mexanizmlar mavjud:

1. **Ta'lim va mashq** — amaliyot orqali qobiliyat mustahkamlanadi.
2. **Ijodiy faoliyat** — yangi yechimlar yaratish, tajriba qilish orqali talant rivojlanadi.
3. **Shaxsiy motivatsiya va intilish** — o'z maqsadlariga erishish istagi.
4. **Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash** — pedagogik yordam, mentorlik, ijtimoiy rag'batlar.

Shunday qilib, qobiliyat va talantning rivojlanishi genetik, psixologik va ijtimoiy shartlarning uyg'unlashuvidan kelib chiqadi.

Xulosa

Qobiliyatlar va talantlar inson shaxsiyatining asosiy xususiyatlaridan bo'lib, ularning shakllanishi tabiiy, psixologik va ijtimoiy shartlarning uyg'unligiga bog'liqdir. Talant — bu qobiliyatning eng yuqori va noyob namoyon bo'lishi bo'lib, shaxsning ijodiy va amaliy salohiyatini maksimal darajada ko'rsatadi. Ularning rivojlanishi faqat genetik omillarga bog'liq emas, balki ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va shaxsiy intilishlar bilan mustahkamlanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Gagné, F. (2004). *Transforming gifts into talents: The DMGT as a developmental theory*. High Ability Studies, 15(2), 119–147.
2. Renzulli, J. S. (2005). *The three-ring conception of giftedness: A developmental model for promoting creative productivity*. In N. Colangelo & G. A. Davis (Eds.), *Handbook of gifted education* (3rd ed., pp. 61–74). Pearson.
3. Plomin, R., DeFries, J. C., Knopik, V. S., & Neiderhiser, J. M. (2016). *Top 10 replicated findings from behavioral genetics*. Perspectives on Psychological Science, 11(1), 3–23.
4. Sternberg, R. J., & Grigorenko, E. L. (2003). *Teaching for successful intelligence*. The School Administrator, 60(2), 26–31.
5. Torrance, E. P. (2019). *Creativity and talent development: The Torrance model*. Creativity Research Journal, 31(2), 101–112.